

Pentameron. Negyedik nap második meséje: A két fivér

[2014. március]

Marcuccio és Parmieri édestestvérek,1 egyikük hajlott a bűnre, dúskált a pénzben, a másik pedig erényes volt és nagyon szegény. Temérdek viszontagságot követően a gazdag kiteszi a szűrét a szegénynek, akiből báró lesz, az elszegényedett fivérre pedig bitófa vár, de mikor fény derül ártatlanságára, Marcuccio magához veszi, és a vagyonát is megfélezi vele.

A hercegi pár igencsak elégedett volt Mineco Aniello történetével, s ezerszer is áldották az egereket, amiért a derék ember segítségére sietve visszaszerezték a kakaskövet, a kuruzslók bűnhődésének pedig szintúgy örültek, amiért nyakukat szegték egyetlen csettintésre, midőn túl nagyra taksálták önnön lendületüket. De mert Franciska már felkészült a beszélyre, megvárta, míg a csend pántjával mindenki elreteszelte szájának kapuját, majd imígyen szólt: „Nincs más támasza az embernek, midőn Fortuna megbokrosodik, csak az Erény. Őt tartják a nyomorúság ellenmégének, a romlás gyámfájának, a kínlás révjének, mely kihúz a sárból, kimenekít a viharból, megóv a bajoktól, segít a szükségben, keserűség idején ösztökél, továbbá megfutamtítja a Halált, miként az alábbi mesében, mely kikívánkozik nyelvem hegyéről, hallani fogjátok magatok is.”

Élt egyszer egy édesapa, kinek volt két fia, név szerint Marcuccio meg Parmieri, s mikor ütött az óra, hogy a Természet számláját kiegyenlítsé, életének noteszét pedig összetépje, ágyához szólította őket, majd a következőket mondta nekik:
– Áldott, jó fiam! Az Idő poroszói, immár kevés van hátra, és rám török éveimnek ajtaját, hogy elvegyék tőlem, noha királyságunk törvénykezésében nincsen kimondva, életemnek minden vagyonát, és leperkáltassák velem a tartozást, mellyel a földnek adósa vagyok.2 De mert szeretlek titeket, miként a saját cseresznyéimet, úgy illik, hogy szép emléket hagyjak hátra, ti pedig, jó tanácsaimat betartva, jó széllel hajózatok a veszélyek sodrásában, míg nem biztonságban eléritek a kikötőt. Figyeljétek hát ide! Tudom, semmiségnek tűnhet, amit most mondok, viszont olyan gazdagságot hagyok rátok, ami sose kerül tolvajok kezére, olyan házat, mely túléli a földindulást, továbbá olyan birtokot, amin egyetlen pondró se üthet tanyát. Először és mindenkéft: örökkön örökké féljétek az Eget, mert odafönről származik minden, s aki nem az Ég útját járja, bizony, odakozmálja a máját rendesen. Másodsor: soha ne engedjétek a renyhességnek, s ne éljétek disznók módjára, hisz' attól még, hogy valaki a lovakat pocskondiázza, nem lesz istállófiú. Dolgozni kell körmötök szakadtáig, mert aki kettő helyett dolgozik, bizony jól lakik. Harmadsor: takarékoskodjatok minden garassal, mert aki spórol, meggazdagodik. A jólétnek minden kis fitying a része, a legnagyobb vagyon is fityingekből rakódik össze, s aki félretesz, az talál. Akinek pedig van hozzávalója, jó kis szaffot matyukál. Inkább gyűjtögess tehát, mintsem zabálj! De ami ennél is fontosabb: ne herdálj! Mert jó, ha van egy cimpora vagy rokon a háznál, de nyomorult a ház, ahol csak ennyi van. Akit felvet a pénze, bármit fabrikálhat, s messze hajózhat, ha feltámad a szél. De jaj annak, kinek nincsen petákja, mert az másnak lesz a szalmabábjá, vagy ami még rosszabb, folyton megbotozzák, mint egy szamarat. Ennek okáért, drága jó barátom, okosan költsékezz, bevétel szerint. A seggeddel csak arra, ami befér alája, s földből is csak annyit, aminek szaga orrodig elér. Kis konyhával ugyanis hamarabb építész palotát. Negyedsor: ne locsogj sokat, mert bár a nyelvnek nincsen csontja, nyelvedtől fogva török nyakadat! Ha békében akarsz élni, hallgass és figyelj! Láttál, amit láttál, de keveset egyél, s fél annyit beszélj. A posztóba lehelt pára eleddig senki kárára nem volt, s ritkábban is hibázik, aki nem beszél. Ötödsor: elégedjétek meg a kevéssel! Cukrozott mandulánál jobb a bab, az egyik hamar elfogy, a másik sokáig kitart. A kis élvezeteket keresd, mert a nagy fájdalmasabb. Hogyha nem telik húsrá, hát idd a levét! A nejjeddel bújj ágyba, ha másnak nem kellenél. Úgy toldozd-foldozd, ahogy bírod: szopogasd a csontot, ha drágállod a karajt. Hatodsor: azzal kezdj, aki sokkaltá jobb tenálad, s fizess meg az árát, bármit is kér. Mondd meg, kivel cimborálsz, én pedig megmondom, ki vagy. Keresd csak a sánta társaságát, év végére te is bicegni fogsz. Mert aki kutyával alszik, bolhákkal kel. Minden motyódat hagyj a svihákra, vígye csak, ha vinni akarja, mert a rossz kompánia juttatja bitófára az ártatlanokat. Hetedsor: előbb gondolkodj, s csak utána lépj. Ne csukd be az istállókaput, mikor az ökröd elszabadult. Ha tele a palackod, zárd le azonnal, ám a kapkodás fölösleges, midőn a palack üres. Előbb rágj, s csak utána nyeljed, mert a fudri macska vak kölyköket fial. Lassan járj tehát, s meglásd, hosszú lesz a nap. Nyolcadsor: tartsd magad távol a perpatvaroktól, ne akadj fenn minden kavicson, mert aki túl sok karót ugrik átál, egyik minden bizonnyal az ülepébe jut. Tudd, hogy a megvadult ló sokkaltá több rúgást kap, mint amennyit ad. Továbbá kés által vész, ki fél a karmolástól, s a korszó is addig jár a kútra, amíg, a bitófát pedig épp a mamlaszoknak találták ki. Kilencedsor: ne sütkérezz a kevélységben, mert a fehér abrosz még nem elég az ebédhez, alázatos légy, s igazítsd a helyzethez magadat! Rendes ház nem a füstjével hivalkodik. Miként a jó alkimista, ki hamuban tartja párlatát, hogy a füstjét ne lássa a világ, a jóra való ember is járjon földig hajolva, fennkölt gondolatait dugja a hamuba, különben gögijének füstje fogja kinyúvasztani. Tizedsor: mások gondját sose vedd magadra, mert aki lépze meggy, ganyében ragad, s az uborka árát csak ostoba ember srófolja fel.3 Tizenegyedsor: az udvar emberével ne keveredj! Járj ki gyakrabban a tengerre, feszítsd ki a hálót, pecázz, de az Udvarral ne cimborálj, mert udvaronc szerelme, miként a teli flaska, csak reggel van hasznodra, estére biz' megpimpósodik. Mást úgyse kapsz tőlük, csak szép szavakat és záptojást, mert az Udvarban minden igyekezet a semmibe vész, terveid meghiúsulnak, reményeid köddé válnak, s nem marad más, csak a szüntelen futkosás, éber alvás, sötétben szarás, továbbá megkeseredett ingyencfalatok. Tizenkettedsor: az elszegényedett gazdagot messzire kerüld! De tartsd magad távol a felkapaszkodott szegénytől, a kishitű koldustól, az elcsábult szolgától, az ostoba királytól, a korrupt bírától, féltékeny asszonytól, az örök halogatótól, a poroszlók kuncaftjától, a szörtelen csimasztól,4 szakállas asszonytól, nyugalmas folyótól, füstölgő kéménytől, rakoncátlan kölyöktől és irigy emberektől. Végül pedig vésd jól az eszedbe, hogy a tudás hatalom, s még a vadont is túléléd, ha van sütnivalód, ha nincsen lik a bölcsességfogadon, és megérlelted a zöldfüledet. Jaj, ezer más dolgot szerettem volna mondani nektek, de a Halál itt zihál a közelemben, és elszívja előlem a levegőt – ezeket mondotta, s már csak annyi ereje maradt, hogy megáldja fiait, majd vitorlát lebocsátva behajózott a kikötőbe, hol a világ minden kinszenvedése elcsitul.

Apjának halála után Marcuccio, aki szívének közepébe véste a megboldogult minden szavát, kijárta az iskolát, elvégzett pár akadémiát, ékesszólásban süvegét koronára cserélte,5 s olyan magasröptű dolgokról értekezett, hogy kisvártatva ő lett a legtanultabb ember a városban. De mert a szegénység az erény kullancsa, s Minerva olaja lepergeti Fortuna borát,6 a nyomorult ember is folyton éhezett, s egyre csak azt kántálta, hogy Ó, éhes szív, nyers akarat,7 a legtöbbször pedig szövegeket kapargatott tányér helyett, éhesen bámulta az üres serpenyőket, vartyogva bújta a bírói ítéleteket, míg végül a Digesta úgy megfeküdte gyomrát, hogy hosszú hónapokon át böjtölhetett.8

Parmiero viszont csak fickándozott egész idő alatt, egyre ment minden, ahogy esett, úgy suppan, s bár az életét főként szerencsejátékkal meg tivornyával mulatta, továbbá a jellemét sem pallérozta semmivel, rendesen kinőtt az isten markából, ráadásul

– hogy, hogy nem – csak úgy dúskált a szalmában, amivel megtömhette matracát. Marcucciót ez alaposan felbosszantotta, s egyre csak magát korholta, hogy az apjának szavát fogadva, lám, mégis rossz útra tévelyedett, lévén Donatus grammatikája egy tört fityinget se hozott a konyhára,⁹ miként a Bőségszarú meg Bartolo tudománya is haszontalannak bizonyult,¹⁰ Parmiero pedig továbbra is a dobókockák csontját sikatolva a legdrágább húsokat zabálta,¹¹ vagyis tunya, ám a dajdajozásban igencsak jártas markáival tömte meg a begyét.

Végül, mikor a szükség bögölycsipése immár elviselhetetlenül viszketett, felkereste a testvérét, és azzal állt elő, hogy bár a szerencsésének köszönhetően akár a fehér tyúk is tojhatta volna,¹² attól még mindketten egyazon likból jöttek világra, amire pedig illene emlékeznie.

Parmiero azonban, akinél a gazdagság tolulása szorulást okozott, így felelt:

– Ugyan már! Te akartad apánk tanácsát követni, iskolát iskolára járni, miként te voltál az is, ki minden csínyért és civakodásért lesüvöltötted a fejem! Menj hát, és harapdálj a híres könyveket, engem pedig hagyj a nyavalyába, mert egy csipetnyi sót nem adok neked. Én is nehezen keresem meg azt a keveset, ami fölött rendelkezek. Fiala vagy, helyén az eszed, tehát a mondást is biztosan ismered, miszerint a nyomorúságáról mindenki maga tehet, hisz mindenki magáért, s isten mindenkiért. Ha elkerült az érmék királya, játszd ki a kelyhedet!¹³ Éhes vagy? Nyald meg a talpad! Szomjas vagy? Szopikáld az ujjadat!

Emilyen, s még ennél is cifrább szavakkal illette bátyját, majd hátat fordított neki.

Midőn Marcuccio látta, hogy a testvére úgy beszél vele, mint a kivert kutyával, annyira nekibúsult, hogy testének földjétől a kétségbeesés salétromsavával akarta elválasztani lelkének aranyát,¹⁴ majd egy magasságos hegy felé vette az irányt, mely a föld kémjeként az eget mustrálta, vajha nem történik-e valami odafenn, mi több, akárha a többi hegy Török Szultánja lett volna, felhőturbánját az egekbe fúrta, hogy a homlokára tűzze a holdnak sarlóját.

A hegy tövébe érve aztán rá is tért egy keskeny ösvényre, belekapaszkodott minden szirtbe, átugrotta a meredélyeket, s minekutána felért a csúcsra, ahol egy szakadék tángott alatta félelmetesen, szemeinek csapját megnyitotta, jajveszékelt, rinyált, kisvártatva pedig úgy döntött, hogy leveti magát. Hanem ekkor egy zöld ruhás leány termett előtte, kinek aranyhaját babérfüzér díszítette, és megragadta a karját, majd így szólt:

– Mi a fenét művelsz, jöember? Csak nem hagyod, hogy eluralkodjanak rajtad a rossz gondolatok! S még te nevezed magad tanult embernek, ki tengernyi olajat és álmot elpocsékol, hogy kikupálja magát? Te lennél az, ki hírnevét tengerre bocsájta, akárha zsíros gálya volna, most meghátrál, csak mert egy ideje ösztövére vizeken rostokol? Eltűnnél a legjobb pillanatban, mikor bevethetnéd minden fegyvered, miket a tudás tűzében edzettél, hogy sem szükség, sem pedig szerencse ne kezdessen veled? Hát azt nem tanultad meg, hogy az erény a szegénység mérgének legjobb ellenszere? A legjobb dohány, mely kifüstöli az irigység hurutját? A leghathatósabb recept, mely az Idő minden nyavalyáját kikezeli? Nem tudad, hogy az erény iránytűje igazít útba, ha feltámadnak az inség szelei? Hogy egy viharálló fáklya, mely a szomorúság homályából kivezet? Egy hatalmas boltozat, mely elhárítja a nehézség földrengéseit? Térj vissza, nyomorult! Térj vissza önmagadba, s ne fordíts hátat annak, ki a veszélyek közepette lelket önt beléd, erőt ad bajok idején, a kételyeidet pedig türelemre váltja! Tudd meg hát, hogy nem véletlenül s főként nem magadtól jöttél föl e nehezen megmászható hegyre, hisz épp az általad szidott Erény vette elejét fattyú terveidnek, melyek elhomályosították látásodat.¹⁵ Ébredj hát, üzd el a kételyt, válts gondolatot, hogy magad is meggyőződhess róla, mennyire igaz értékű és hasznos az Erény! Nesze, fogd ezt a papírzacskót, por van benne, és menj el Nagy Mező királyságba, ahol az uralkodó leánya már a Confitementin mormolja,¹⁶ lévén egyetlen orvos sem tudja betegségének okát, te pedig keverd e port friss tojásba, itasd meg vele, s meglásd, olyan kilakoltatási parancsot kap a nyavalyája, mely, akárha kvártélyos katona volna, az életét szipolyozza szüntelenül, neked meg akkora jutalom üti a markodat, hogy egy csapásra megszabadulsz a nyomorúságtól, és ezután már sose szorulsz mások alamizsnájára, vagyis a hozzád hasonlóknak kijáró bőségben élsz.

Erre Marcuccio, lévén az első fuvallatról mindjárt megismerte, a lábai elé vetette magát, és sűrűn kérte a bocsánatát, amiért ekkora galibát készült elkövetni ellene, mondván:

– Szemeimről immár leránthatom a fátylat, hogy felismerjem igaz lényedet, hisz valóban te vagy az Erény, kit sokan emlegetnek, ámde sokkalta kevesebben követnek. Te vagy hát, ki az elmét a magasba röpi, vakmerővé teszi a szellemet, a józan ész megélesíti, a tisztességes munkát keblére öleli, és szárnyakat ad, hogy ez ember beröpülje a firmamentumot. Felismerlek és meg is követlek, amiért elherdáltam volna fegyvereidet, és megesküszöm rá, hogy mostantól fogva még a májusi mennydörgés se árthat nekem, olyan jól használok majd ellenmégedet.

S azzal előbbre küszött, hogy a lábát megcsókolja, ám az Erény elködlött, akárha ott se lett volna, Marcucciót pedig olyan boldogság járta át, mint a nagybeteg, ki a heveny roham elmúltával egy korty hideg vízzel veheti be végre a pirulát.

Aztán leviharzott a hegyről, s Nagy Mező felé vette az irányt, ahol a király elé kérette magát, és közölte vele, hogy a királylányt akarja meggyógyítani. Erre a király hatalmas céccóval bekísérte a lánya szobájába, ahol a nyomorult teremtés egy lyukas ágyon hevert, hogy bár a szükség távozzon belőle rendesen, lévén olyan csenevész és ráncos volt az istenadta, hogy a bőrét minden kis csontja átfúrta, a szeme pedig úgy eltűnt a szemgödrében, hogy a pupilláját még Galilei távcsöve se találta volna meg,¹⁷ az orra vékony volt, hogy beöntöslagnak is beillett volna, arca horpadt, mintha maga a Sorrentói Halál lett volna,¹⁸ alsó ajka lebiggyedt, hogy az ember tokának gondolta, a melle satnya volt, karjai pedig olyan ösztövérek, mint egy újszülött bárány sipcsontjai, egyszóval olyan girnyáknak festett, hogy az irgalom kupicája a részvétnek mondott áldomást.

A lány rémisztő állapota láttán Marcuccio sírva fakadt, s hiába töprenkedett, arra a gondolatfutamra, miszerint az emberi természet az idő pusztításának, a test változásának, továbbá a lét nyavalyájának egyaránt kiszolgáltatott, nem kapott kielégítő magyarázatot.

De erőt vett magán, kért egy friss tojást, majd miután felmelegítette, elkeverte benne a port, és erőnek erejével a lányba tukmálta, végül pedig betakargatta négy vastag pokróccal is.

Hanem az Éj még partot se ért, nemhogy sátrat vert volna, mikor a beteg magához hívatta az udvarhölgyeit, s arra kérte őket, hogy cseréljék ki az átizzadt ágyneműjét, majd mikor lecsutakolták, és száraz ruhába bújatták, enni is kért, aminek mindnyájan felettébb örültek, lévén betegségének hét esztendejében egyetlen-egyszer sem hallottak tőle ilyet. Ettől fogva reménykedni kezdtek, s adtak neki egy kevéske húsleveset, ő pedig, ahogy erősödött napról napra, úgy nőtt az étvágya is, egy hét múlva pedig teljesen felépült, úgyhogy a betegágyat el lehetett felejteni. Hálája jeléül a király akkora felhajtást csinált Marcuccio tiszteletére, akárha az orvoslás istene volna, majd bárói rangra emelte, amely titulussal zsíros kis földdarab járt, s miután első tanácsosának is kinevezte, hozzáadta az ország leggazdagabb asszonyát.

Parmiero viszont, lévén a játékból szerzett peták úgy áll odébb, ahogy jönni szokott, s a játékos szerencsége is akkorát pottyan, amilyen magasra jutott, teljesen legatyásodott ez idő alatt, ennek okáért koldusszegényen, továbbá nekikeseredve eldöntötte, hogy a nyakába veszi a világot, azzal ámítgatva magát, hogy a helycserével majd csak visszaszegődik a szerencsége, ha pedig mégse, akkor az élet lajstromában szépen megüríti a helyét. Így hát elindult, s addig-addig caplatott, csoszogott, hogy hat hónap múlva elérkezett Nagy Mező országába, de ekkor már jártányi ereje se maradt. S amikor látta, hogy ebben a világban meghalni sincs helye, annyira

kétségbeesett, hogy a városfalakon kívül keresett egy öreg kalyibát, majd a selyem cipőfűzőit összebogozta, az így kapott zsineget meghurkolta, átdobta egy gerendán, ő pedig felcsimpaszkodott egy kőkupacra, amit korábban ő maga hordott a gerenda alá, s onnan szépen elrugaszkodott. De mert a sors is úgy akarta, a gerenda korhadt volt és szúrágta, így hát eltört a súlya alatt, ő pedig túlélte az akasztást, csak az oldalát verte úgy a kőkupacba, hogy napokig kínozza a fájdalom.

Amint a gerenda kettéhasadt, egy halom nyaklánc, gyöngyör és gyűrű potyogott a földre, amelyek a szű vájtaiban voltak elrejtve, s hullott még egyebek között egy pénzzel teli kordovánszűtő.

Erre Parmierót, aki az akasztottak lendületével a nyomorúság árkat helyből átugrotta, s ha korábban a csüggedés tartotta a nyakánál fogva, most a vidámság tenyerében lubickolt, olyan boldogság járta át, hogy már-már a föld felett lebegett, a szerencse ajándékát pedig tüstént felmarkolta, s már futott is az első tavernába, hogy a szuszát felhizlalja, ami, meg kell adni, igencsak elvékonyodott. Történt azonban, hogy két nappal korábban holmi banditák ugyanabból a tavernából lopták el a motyót, ahová Parmiero is betért, s ugyancsak ők rejtették el a gerendában, hogy majd szépen elcseréljék és eladogassák imitt-amott. Így esett, hogy mikor Parmiero végre teletölte hasát, a bőrszűtőt pedig előhúzta, a fogadós mindjárt ráismert a motyóra, s hívta is azonnal a poroszlókat, akik ugyancsak a kuncsaftjai voltak, azok pedig megragadták az emberünk üstökét, és jókora uszály kíséretében vitték is a bíróhoz, aki szépen megmotozta, a hóbelevancot elkobozta, s minthogy vétkesnek találta, arra ítélte, hogy a háromágú póznán eljátszadozva a szélmalom lapátjait utánozza lábaival.¹⁹

Mikor a nyomorult hírül vette, hogy ugyancsak szorult helyzetbe került, s hogy a cipőfűzők vigíliáját a kötél ünnepe, a korhadt gerenda főpróbáját egy új bitófa prömierje követi, egyre csak toporzékolt, verdesett, és közben azt süvöltötte, hogy ő biza ártatlan, istenuccse, úgyhogy megfellebbezi a bíró ítéletét. S miközben ott sáptózott meg rikoltozott a bitófához menet, hogy az igazságnak híre-hamva, hogy a szegények szava fityfenét se ér, hogy az ítéletet a bűgőcsiga pörgése szabja, s mivel nem vesztegette meg a bírót, az írók pofáját nem tömte teli, a kancellárnak nem pöccintett semmit, továbbá az ügyvéd zsebébe se ejtett pénzesszűtőt, most mehet órákat venni az Nagy Özvegyhez, hogy csipkét verjen a lábaival,²⁰ nos, miközben ezt rikoltozta, belebotlott a fivérébe, aki történetesen nemcsak első tanácsos volt, hanem a Szentszék egyik bírója is, az meg a menetet mindjárt feltartóztatta, hogy meghallgassa a gondolatmenetét.

Erre Parmiero rendre elmesélte neki a viszontagságait, mire Marcuccio a következőket mondta neki:

– Csitt, te, csitt, te! Hát nem ismerted ki a szerencséd természetét? Ha az előző láncodnak három arasz volt a hossza, meglesz az most három láb is, vagy talán sokkalta több! Menj csak, ne lógasd az orrod, mert édes nénéd neked a bitófa, hisz ahol mások megüritik az életüket, te megpakolod a szatyrodal!

Parmiero, aki a mellére szívta, hogy a bolondját járatták vele, így válaszolt:

– Mikor kegyelmedhez szóltam, igazságot reméltem, nem pedig tréfálkozást. Tudja meg kegyelmed, hogy bár e vétket a nyakamba varták, tiszta a kezem. Tisztességes ember vagyok, kérem, s noha a toprongyos külsőm bizonyára mást sugall, mindenki betéve tudja, hogy nem ruha teszi a királyt. De mert nem hallgattam atyámra, Marchionnére, miképpen semmibe vettem Marcuccio bátyámnak intelmeit is, elég nagy slamasztikába kerültem, s hamarosan elénekelhetek egy madrigált a hóhér lábainál.

Marcuccio vére, midőn apja nevét meg a sajátját meghallotta, megepezdült hirtelen, s ahogy Parmierót bámulta, beléhasított a felismerés, hogy bizony a fivére az, végül pedig ott találta magát a szegény és szeretet között, lévén egyik oldalról a hús és könyörület szorongatta, a másiktól a becsület meg az igazságosság. Igen, égette a szegény, hogy egy akasztanivaló ember épp az ő testvére, miképpen az is égette, hogy a vére ilyen nyomorult véget ér, húsa, akárha kampó lett volna, egyre csak cibálta, hogy a dolgot megoldja valamiképp, a becsülete viszont azt sugalmazta, hogy egy tolvajjal ne járassa le magát a király előtt, igazságérzete a vád oldalára parancsolta, ám a könyörület folyton kibúvót keresett a fivére számára, egyszóval: nem volt egyszerű a dolog.

Míg az agya ide-oda járt, mint az inga, és a kobakját kettéosztotta, egyszer csak feltűnik a bíró futára, olyan lóhalálában, hogy a nyelve a melléig lóg.

– Álljon meg a menet! – ordítja messziről. – Várjanak meg, kérem! A kivégzés elmarad!

– Miért? Mi történt? – kérdezte erre a tanácsos.

A futár meg így válaszolt:

– Hihetetlen dolog történt, kérem, ennek az ifjúnak a legnagyobb szerencséjére, mert két zsvány, midőn előkotorta volna egy kalyiba korhadt gerendájából a lopott aranyat, aminek időközben nyoma veszett, ki-ki arra gondolván, hogy a másik keze van a dologban, öltre mentek, és halálra sebeztek egymást a nagy csihipuhiban. Mikor a bíró kiért a helyszínre, mindketten bevallották tettüket, ezért e nyomorult ifjút a bíró úr felmentette, engem pedig ide küldött, hogy megállítsam az akasztást, és szabadon engedjem ezt a szerencsétlen flótást, lévén minden pontban ártatlannak találtattam.

A fentiek hallatán Parmiero magasabb lett egy arasszal, holott az imént még a kezét se merte volna kinyújtani, Marcuccio pedig, látván, hogy a fivére becsülete makulátlan, felfedte magát:

– Drága testvérem, ha a tivornya és játék útján haladva megtapasztaltad a pusztulást, legalább akkora lendülettel kövesd most az erényt, s meglásd, nagyobb kellemben lesz részed, mint eleddig bármikor. Gyere csak velem! Egy percig se tétovázz! Gyere, elviszlek az otthonomba, ahol együtt majszoljuk el az általad oly nagyon gyűlölt erénynek gyümölcsseit, hisz én már el is felejtettem, mennyire goromba voltál hozzám, s továbbra is ugyanúgy szeretlek, mint azelőtt.

Avval megölelte, hazavitte, tetőtől talpig átöltöztette, és a bizonyítékokat felsorakoztatva megtanította neki, hogy minden dolog hamis fuvallat: boldogsághoz csak az erény vezet.

Fordította KIRÁLY KINGA JÚLIA

JEGYZETEK

1 Marcuccio a Marco becézett, kicsinyített változata, Parmieri pedig a szentföldi zarándokok tulajdonnevesült alakja, akik a pálmaágról (palma) kapták nevüket, ez volt ugyanis a jelvényük, a katolikus ikonográfiában azonban a vértanúság és üdvözülés szimbóluma is.

2 Mivel a Nápolyi Királyság törvénykezésében nincs ilyen paragrafus, valószínűsíthető, hogy Basile a Codex Iustinianus-ra hivatkozik, melyben az V. könyv 12. paragrafusa kimondottan a magánjoggal foglalkozik.

3 Basile itt két dologra is utal: egyrészt az uborkát mint terméket nem becsülték sokra, másrészt viszont létezett egy bizonyos hatósági, maximalizált ár, az ún. assisa, amellyel megszábták egyes termékek értékét. Jelen esetben, értelemszerűen, nem ér annyit a dolog, hogy az ember beleavatkozzon.

4 A szövegben szereplő sbanu szó szerinti fordítása 'siheder'-t jelent, ám a korabeli szövegeket vizsgálva, valamiféle interszexuális figurát sejtet: „Így hívták, csimasznak, ezeket a népeket. A férfiaknak szórtelen volt az arca, a nőknek pedig meddő a méhe, s

mindenek tetejébe olyan kevélyek voltak, hogy a márkit meglátogatni derogált nekik.” (Giovan Battista Pino [1982]: *Ragionamento sovra de l'asino*. Roma, Salerno Editrice, p. 66.)

5 Az eredetiben *accepe-cappiello*, a latin *accipe pielum pro corona* nápolyi változata, egy gunyoros felkiáltás, amit, Emmanuele Rocco nagyszótára szerint, az ékesszólás-versenyeken a győztes mondott a vesztesnek. Előző koronát kapott, utóbbi vette a kalapját, és távozott.

6 Minerva az olaj és az olajmécses istennője is volt, utóbbit a tudósok használták éjjelente, hogy folytassák a munkát, s innen a mondás is: „Több olajat használtak, mint bort.”

7 Valószínűleg egy korabeli ének kezdő sora torzult szólásmondássá, amely a szegények mizériájára vonatkozott.

8 Az eredetiben egy szójáték utal az emésztési problémára, a *Corpus Iustinianus* egyik részét, a *Digestát* ugyanis *Indigestának* nevezi át *Basile*.

9 Utalás *Aelius Donatus* nyelvtankönyvére, amelyet akkoriban használtak az iskolákban. Ld. még a Második nap hetedik meséjét, *A galambot*.

10 *Cornucopia linguae latinae*, azaz A latin nyelv bőségszarúja volt a címe *Niccolò Perotti* latin grammatikájának, ami 1489-ben jelent meg Velencében, s *Basile* korában is igen divatosnak számított; *Bartolus de Sassoferatúra* (1314–1357) már az Első nap hetedik meséjében, *A kereskedőben* is utal *Basile*, akinek jogi értekezései századokon át használatban voltak.

11 *Ti*. a dobókockák csontból készültek.

12 Utalás *Juvenalis* XIII. századának 141–142. sorára – „*Qui tu gallinas filius albae, / Nos viles pulli nati infelicibus ovibus?*” –, amit *Basile* korában közmondásként idéztek. A fehér tyúk legalább olyan ritkaságnak számított, mint a fehér elefánt, idősebb *Plinius* szerint pedig, amikor *Livia* hozzámint *Augustushoz*, egy sas fehér tyúkot és babérágat hullajtott az ölébe, amit a gazdagság és termékenység ómenjeként értelmeztek.

13 Utalás a tarot *Kis Arkánumának* két csoportjára: az érmék vagy dénárok az anyagi létet szimbolizálják, a kelyhek vagy serlegek pedig a spirituális síkra vonatkoznak.

14 Alkímiai utalás, mely *Basile* korában már lecsengőben volt, s helyét az ásványtan vette át.

15 A középkori exemplák gyakori főszereplője az *Erény*. Ez az allegorikus figura jelenik meg *Basilénál* is, aki *Tassóhoz* hasonlóan a hegyet jelöli ki lakhelyül: „*Uram, nem nimfák, virágok, szirének / között, kies forrás partján üdülve / találhatunk, hanem csak az erények / fárasztó, meredek ormán az üdvre. / Nem jut ide, ki hőt, fagyot nem érzett, / s a gyönyör csapdáit ki nem kerülte.*” (*Torquato Tasso* [1995]: *A megszábadított Jeruzsálem*. Budapest, Orpheusz Kiadó. Ford. Hárs Emp. XVII. ének 61. 390.)

16 A katolikus liturgiában ún. *apologiákat* vagy *confessiókat* mondtak szentmise előtt. Eleinte ezek csak rögtönzött imák voltak, s így a szövegük mindig változott. A 117. zsoltár első verssora a 12. században rögzült – „*Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in saeculum misericordia ejus*” vagyis „*Valljátok meg a bűneiteket az Úrnak, mert ő jó, mert az irgalmassága örökkévaló*”, amire a válasz „*Confiteor*” azaz „*Megvallom*” – itt az utolsó kenet előtti gyónásra utal.

17 *Habár Galilei* távcsöve egészen friss felfedezésnek számított, hiszen 1609-ben mutatta be Velencében, az irodalmi szövegekben máris utalnak rá.

18 *A Morte di Sorrento* egy karneváli rítus, illetve egy *atellana*, amit a *Karnevál* utolsó éjszakáján adtak elő. Az egyik hatalmas papírból és fából készített bábút, amely egy suhancot ábrázolt, s aminek hasát mindenféle hússal, „*dísznóságokkal*” rakták tele, elindították az egyik térről, kifelé vezetve a városból. Ez volt a *Karnevál* megszemélyesítője. Ezzel egyidejűleg egy banyát ábrázoló bábút, amit tőkehallal, zöldségekkel pakoltak tele, s aki a *Nagyböjtöt* képviselte, elindították a *Borgo* negyedből; a két bábunak éjfélkor kellett találkozni egyazon kapunál. Mielőtt azonban a *Karnevál* a kapuhoz ért volna, ott várakozott egy hatalmas csontváz, a *Sorrentói Halál*, aki a kaszájával megölte a *Karnevált*. Ekkor a nép kiáltozni kezdett, szétmarcangolta a *Karnevált*, a *Nagyböjt* pedig diadalmasan bevonult. (*Gaetano Canzano* [1883]: *'A Morte 'e Surriento*. In: *Luigi Molinari del Chiaro* (szerk.) *Giambattista Basile: Archivio di letteratura popolare e dialettale*. I. 68.)

19 Vagyis az akasztófán.

20 Az akasztófa újabb metaforája annak analógiájára, hogy az akasztottak ugyanolyan gyorsan kalimpálnak, amilyen gyorsan a varrónők vagy csipkeverők ujjá jár.

Kategória: vers, próza

Denumire autor: Giambattista Basile

Látó Szépirodalmi Folyóirat